

הקשבה לילדים – מתחילה ממני חומטל גת, עו"ד ומגשרת בשדה החינוכי

אנשי חינוך מתלבטים רבות בשאלה כיצד לנהל תקשורת פתוחה ויעילה עם ילדים ועם הוריהם. איך לדבר עם ילדים בגובה העיניים, מצד אחד, תוך שמירת הסמכות החינוכית, מצד שני? כיצד לנהל שיחה פתוחה כך שהילדים ירגישו חופשיים לשתף אותנו במצוקותיהם? ומהי הדרך להעביר מסרים קשים, או מורכבים אודות הילדים, להורים, באופן שההורים יהיו מוכנים לשמוע ולשתף פעולה במקום להתנגד ולהתגונן?

אסיפת הורים היא דוגמא אופיינית למפגש קצר יחסית וטעון בין המחנכים לבין ההורים וילדיהם, בו מוטל על המחנך להעביר מידע רב, כולל מידע בעייתי, אודות הילדים להוריהם. השתתפות הילדים במפגשים אלו הופכת את האתגר למורכב עוד יותר. נדמה, כי אצל כל המשתתפים מתפתחת רמה מסוימת של חרדה, לקראת הפגישה. ככל שהבעיות רבות יותר, עולה רמת החרדה, אצל כל הצדדים. מגוון הנושאים העשויים לעלות באסיפת ההורים הוא רחב ביותר, החל מסוגיות חינוכיות ולימודיות, דרך התמודדויות חברתיות וכלה בבעיות משפחתיות ואחרות. כל אלו יבואו לידי ביטוי באותה אסיפת הורים קצרה. מחנכים רבים מוטרדים מהשאלה כיצד לנהל דיונים מורכבים אלו באסיפת ההורים באופן רגוע, מכובד ויעיל.

עליית שיעור הגירושין בישראל מייצרת, בין השאר, גם התמודדויות חדשות בבתי הספר. **פגישות של המחנכות עם הורים המדווחים על גירושין.** בפגישות אלו חשוב להתייחס להורים ולקשייהם באופן אמפטי, שוויוני ולא שיפוטי, ובאותה העת יש למקד את השיחה בצרכי הילדים, בבעיותיהם ובחיפוש דרכים לעזור להם. מחקרים מצאו כי הורים המצויים בעיצומו של משבר גירושין אינם פנויים תמיד לעזור לילדיהם ולהתמקד בצרכיהם, ולכן מחנכים המבקשים להעלות בפני ההורים את הצרכים והקשיים של ילדיהם, עלולים להיתקל בהתנגדויות של ההורים, האשמות כלפי המחנך ובית הספר וחוסר שיתוף פעולה. חשוב להתכונן לשיחה כזו וניתן ללמוד כיצד לנהל אותה באופן מקצועי ויעיל, אשר יתרום לרווחת התלמיד.

שיחות עם ילדים שהוריהם מתגרשים, מעלות בפני המחנכים אתגרים נוספים: כיצד לדווח ילדים מופנמים? איך לאפשר להם להתבטא בחופשיות בנושאים אינטימיים וקשים? מה יסייע לילדים להשמיע את קולם האותנטי מבלי לפגוע בהם? דוגמאות אלו מבטאות, בין היתר, את הקושי המעשי במימוש זכותם של הילדים להשמיע את קולם. כידוע, זכויות הילד בכלל וזכות הילד להשמיע את קולו בפרט, מחלחלות לתודעה החינוכית, הציבורית, המשפטית, והבית ספרית מזה זמן.

ס' 12 **לאמנת האו"ם בדבר זכויות הילד** (אשר נכנסה לתוקף לגבי ישראל בנובמבר 1991) קובע: "מדינות חברות יבטיחו לילד המסוגל לחוות דעה משלו את הזכות להביע דעה כזו בחופשיות בכל עניין הנוגע לו, תוך מתן משקל ראוי לדעותיו, בהתאם לגילו ולמידת בגרותו של הילד."

בדו"ח ועדת רוטלוי נאמר כי הכרה בזכות ההשתתפות מעמידה את הילד במרכז תהליך קבלת ההחלטות בעניינו ומבקשת להעניק מקום מרכזי לנקודת ראותו של הילד, לרצונותיו ולטובתו בהחלטות העוסקות בו. **בפנקס זכויות התלמיד** מופיעה הזכות "להביע את דעותי, מחשבותי, רצונותי בדרכים שונות: בדיבור, בכתיבה, בציור ובהצגה". בעוד שעצם קיום הזכות הופך לנחלת הכלל, הרי שלא תמיד פשוט לממש זכות זו ולתרגמה למעשים בחיי היומיום. **האתגר הגדול העומד בפנינו הוא לאפשר לילדים להשמיע את קולם האותנטי.**

מודל שלושת השלבים להקשבה לילדים:

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

מודל שלושת השלבים להקשבה לילדים מאפשר לילדים להשמיע את קולם והוא מבוסס על שיתוף פעולה והסכמה להשתתפות בתהליך מצד כל המעורבים – ההורים והילדים.

בשלב הראשון יש לקבל את הסכמת ההורים לכך שהמחנך ישוחח עם ילדיהם על תחושותיהם בנוגע לנושאים שעל הפרק. שלב זה מאופיין בהתמודדויות עם התנגדויות ההורים וחששותיהם מפני התהליך ומפני מעורבותו של המחנך, כצד שלישי, בבעיות אישיות ומשפחתיות. לאחר שמתקבלת הסכמת ההורים יש לקבל גם את הסכמת הילדים להשתתפותם בתהליך.

בשלב השני נפגש המחנך עם התלמיד ומנהל עימו שיחה על תחושותיו, קשייו וחוויותיו האישיות. שלב זה מחייב רגישות רבה לאישיותו הייחודית של התלמיד, חששותיו וחולשותיו ומטרתו לתת לילד מקום להביע את דעותיו ורצונותיו בסביבה תומכת, מוגנת ומעצימה.

בשלב השלישי נפגש המחנך עם ההורים ומעביר אליהם את דברי התלמיד, למעט אותם דברים שהילד ביקש שלא להעביר. כעת נדרש המחנך להפגין רגישות, אהדה ותמיכה גם כלפי ההורים, הנחשפים למסרים לא תמיד קלים, מפי ילדיהם.

הפעלת מודל שלושת השלבים מחייבת רגישות רבה והקשבה עמוקה לצרכי הילדים וההורים, רכישת כלים ולימוד טכניקות של שאילת שאלות, דיבוב, התמודדות עם התנגדויות ועוד. כמו כן, נדרשת התנסות פרקטית ביישום המודל באופן בטוח ויעיל, וכן ליבון שאלות של סודיות וסוגיות אתיות נוספות.

מחנכים מקשיבים יום יום לתלמידיהם, גם אם אינם מכירים את מודל שלושת השלבים, לכן בחרתי לסיים רשימה זו במספר המלצות להקשבה לילדים, בהן ניתן להשתמש בכל עת:

- להקצות זמן ומקום לשיחה פרטית.
- להבהיר את מטרת הפגישה – הקשבה לילדים (בשונה משיחות בענייני משמעת, ציונים וכו')
- להבטיח סודיות (במגבלות האפשריות).
- להכיר בקשיי הילדים ולתת להם לגיטימציה.
- להימנע מאמירות שיפוטיות כלפי הילד ומשפחתו.
- להשתמש בשפה מובנת ובגובה העיניים, בהתאם לגיל הילדים ווכישוריהם. להימנע משימוש במושגים מקצועיים, מחד, ומביטויי סלנג, מאידך.
- למקד את השאלות בחוויות של הילדים ובתחושתיהם. לנסות להבין איך זה להיות בנעליהם.
- לבקש מהילדים רעיונות לשיפור המצב, מה יכול לעזור להם? במה אנחנו יכולים לעזור?
- לברר עם הילדים האם חסר להם מידע ולנסות לספק אותו, במידת האפשר, או לחשוב יחד איתם על דרכים להשגתו.
- לברר מה חשוב להם להעביר הלאה ולמי? להורים? להנהלת ב"ס? לגורם אחר?
- להעביר לילדים את המסר כי חשוב לנו לשמוע אותם וכי אנו מתייחסים לדבריהם ברצינות.